

Zpravodaj České demografické společnosti

62/2014

Členský tisk

Padesát let od založení České demografické společnosti

Studium problematiky obyvatelstva má na území naší republiky dlouhou tradici. Zabývala se jí zpravidla jen hrstka badatelů, jejichž hlavní zájem se soustřeďoval k jinému cíli – k historickému kontextu tohoto vývoje, statistické praxi zjišťování stavu a pohybu obyvatelstva, k jeho rozmístění, národnostní a sociální struktuře, dat bylo využíváno při aplikaci statistických či matematických metod, používali je lékaři, zdravotníci, národohospodáři. Své názory na populační problematiku vyslovovali filosofové, teologové, sociologové nebo ekonomové, dostala se do politických proklamací. Přitom každá doba se vyznačovala zájmem či důrazem na jiné aspekty, podle toho, co bylo pro tehdejší společnost nejdůležitější. Kdybychom chtěli analyzovat charakter a obsah příspěvků týkajících se nějakým způsobem obyvatelstva dle doby jejich vzniku, zjistili bychom, že vždy odrážely palčivé problémy své doby, např. národnostní konflikty přelomu 19. a 20. století, neradostnou ekonomickou a sociální situaci 30. let 20. století nebo snahu o postižení důvodů proměn reprodukčního chování druhé poloviny 20. století a jejich souvislosti se soudobou politickou situací.

Pro situaci u nás bylo po celou tuto dobu charakteristické, že přes význam, který beze sporu vědecké studium obyvatelstva pro společnost má, a přes kvalitní datovou základnu, již i v krajně nepříznivých podmínkách statistický úřad díky úsilí příslušných pracovníků zajistil, nevzniklo na území České republiky dlouho pracoviště, které by se prvoplánově věnovalo studiu obyvatelstva ze všech aspektů včetně rozvíjení teorie a metod výzkumu. Teprve od 90. let 20. století začaly plnit některé jeho funkce akademická pracoviště v rámci vysokých škol (v Praze na Karlově universitě a Vysoké škole ekonomické, v Brně na Masarykově universitě).

Proto se hledaly jiné cesty, jak rozšiřovat poznatky o populačním vývoji a demografické vědě mezi ostatní badatele. V roce 1959 se podařilo Františku Fajfroví, tehdy předsedovi Státního úřadu statistického, založit časopis Demografii jako revue pro výzkum populačního vývoje, jak má dodnes uvedeno ve svém názvu. Druhým krokem, který následoval, bylo institucionální zajištění možnosti osobních kontaktů, výměny zkušeností, diskusí o tématech. To v podmínkách komunistického systému zdaleka nebylo jednoduché. S vybudováním samostatného vědecko-výzkumného pracoviště nešlo v soudobých podmínkách příliš počítat; demografům totiž nezbývalo než konstatovat v šedesátých letech zhoršující se charakteristiky populačního vývoje obyvatelstva: stagnaci či zhoršování úrovně úmrtnosti, nízkou hladinu porodnosti, růst úrovně rozvodovosti, umělé potratovosti, z dat sčítání lidu 1961 vyplynula nepříznivá skladba bytového a domovního fondu, atd. To poněkud kontrastovalo s optimistickými výhledy, jak je prezentovali doboví politici. Zbývalo jiné řešení, založit zájmové sdružení.

Díky úsilí několika odborníků, z nichž jen nemnoho by se samo označilo za demografy, byla na počátku 60. let 20. století založena Československá demografická společnost. Zakladateli byli kromě demografů statistici, ekonomové, geografové, sociologové, lékaři, historiografové, všichni, kteří při své vlastní odborné činnosti nacházeli styčné body s problematikou populačního vývoje a zároveň si uvědomovali, že v tehdejší Československu chybí platforma, kde by bylo možno tuto problematiku diskutovat v celé její šíři.

Považujeme-li 22. duben 1964 za den faktického založení Československé (od roku 1993 České) demografické společnosti, je tomu tak proto, že se toho dne konalo v Praze Ustavující valné shromáždění této Společnosti. Odborná společnost mohla tehdy existovat pouze pod záštitou větší organizace, a tak byla Československá demografická společnost ustavena v rámci Československé akademie věd. Oficiální jednání o jejím vzniku začala ale již na podzim v roce 1962. Dne 9. února 1963 rozeslal František Fajfr, v té době ještě předseda Státní populační komise, dopis vybraným šedesáti odborníkům s žádostí o podporu založení Přípravného výboru.

Uvnitř tohoto vydání:

Padesát let od založení České demografické společnosti	1–2
Informace o nové publikaci	3
Historická demografie 37, 2013	3
Pozvánka na XLIV. konferenci České demografické společnosti	4–6
Pohyb obyvatelstva v okresech České republiky v roce 2013 – vybrané ukazatele	7–8

Padesát let od založení České demografické společnosti (pokračování)

Kladné stanovisko k tomuto záměru vyjádřilo padesát sedm z oslovených a tak byl formálně ustaven Přípravný výbor ve složení: František Fajfr – předseda, Ludmila Kárníková, Jaromír Korčák, Milan Kučera, Zdeněk Pavlík, Vladimír Roubíček, Vladimír Srb, Ján Svetoň, Helena Švarcová, Otakar Teyschl.

Zřízení samostatné demografické společnosti schválilo presidium Československé akademie věd dne 11. prosince 1963. Následně byl 17. března 1964 schválen ministerstvem vnitřní organizační řád a tak bylo možno hned na 22. dubna téhož roku svolat Ustavující valné shromáždění, které zvolilo také první Hlavní výbor, jehož předsedou byl zvolen František Fajfr.

Ve funkci předsedy společnosti se po Františku Fajfroví, který bohužel zemřel již 12. února 1968, vystřídal Vladimír Srb (1968–1972), Miroslav Vojta (1972–1974), Zdeněk Pavlík (1974–1999) a Jitka Rychtaříková, která je předsedkyní Společnosti od roku 1999. Členy Hlavního výboru byla postupně řada významných představitelů české demografie či blízkých disciplín, především statistiky, ekonomie, sociologie, sociální geografie či sociálních dějin. S cílem rozšířit povědomí o činnosti Společnosti byly ustaveny odborné skupiny, např. historické demografie, ekonomické demografie, sčítání lidu. Po určitou dobu také působily regionální pobočky, z nichž velmi úspěšná byla zejména ta působící na severní Moravě.

Společnost si od svého založení kladla jako hlavní cíl vyvíjet vědeckou a popularizační činnost, usilovat o prohloubení znalostí v oboru demografie, poskytovat svým členům pomoc v jejich výzkumné a odborné činnosti. Z toho důvodu se zaměřila na pořádání pravidelných pracovních diskusí s přednáškami, organizovala semináře a konference. Kratší diskusní večery pořádá v Praze od svého ustavení jednou za měsíc mimo prázdninové období dosud. Od roku 1970 pořádá pravidelné výroční jednání Národní konference, které se konají vždy v květnu. Mimo to organizovala vícedenní konference, na které zvala i zahraniční badatele, v té době převážně z ostatních socialistických zemí.

Tato činnost vyvrcholila v 80. letech, kdy se díky nevšednímu úsilí tehdejšího vedení Společnosti podařilo zorganizovat několik větších mezinárodních konferencí, z nichž nejvýznamnější „Ageing of population in developed countries, causes – consequences – policies“ se konala v Praze 4.–7. června 1989 a přijela na ni řada odborníků z celého světa.

Příspěvky přednesené na většině těchto seminářů či konferencí byly vydávány tiskem. Za tím účelem se podařilo ustavit ediční řadu *Acta demographica*, v níž kromě „konferencí“ bylo později vydáno i několik cenných monografií, jako například druhé vydání české verze [Mnohojazyčného demografického slovníku](#)¹, biografie Františka Fajfra², [monografie Aleny Šubrtové](#)³ či [Ludmily Nesládkové](#)⁴. Díky úzké spolupráci s redakcí časopisu *Demografie* bylo od počátku o aktivitách Společnosti na stránkách časopisu vždy referováno.

Organizačně byla Společnost v době svého vzniku podřízena vědeckému kolegiu geologie-geografie Československé akademie věd, později byla přeřazena pod kolegium filosofie a sociologie. Dle pokynu KOVS ČSAV byly v roce 1972 kooptováni do ČSDS slovenští demografové, členové demografické sekce Slovenské demografické a statistické společnosti.

Po rozdělení Československa byla v květnu 1993 ustavena Česká demografická společnost jako nástupnická organizace s tím, že jejími členy zůstali nadále i slovenští demografové, pokud o to projevíli zájem. Následně byly řešeny otázky nových stanov a začlenění Společnosti do Rady vědeckých společností, která byla ustavena v rámci Akademie věd České republiky. V současnosti je Česká demografická společnost dobrovolnou výběrovou organizací vědeckých, vědecko-pedagogických a odborných pracovníků v oblasti demografie a příbuzných vědních oborů sdružených ke společné činnosti.

(Bylo využito publikací 10 let ČDS 1964–1974, Praha 1975 a 20 let Československé demografické společnosti při ČSAV, Praha 1985).

Ludmila Fialová

¹ Pavlík, Zdeněk a Kalibová, Květa. [Mnohojazyčný demografický slovník: český svazek](#). Vyd. 2., aktualiz. Praha: Česká demografická společnost, 2005. 182 s. *Acta demographica*; 15. ISBN 80-239-4864-4.

² Pavlík, Zdeněk a Šubrtová, Alena. *František Fajfr: Život a dílo*. Praha: Československá demografická společnost, 1993. 213 s. *Acta demographica*; 11.

³ Šubrtová, Alena. [Dějiny populačního myšlení v českých zemích](#). Praha: Česká demografická společnost, 2006. 301 s. *Acta demographica*; sv. 16. ISBN 80-239-8369-5.

⁴ Nesládková, Ludmila. [Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů](#). Praha: Česká demografická společnost, 2003. 255 s. *Acta demographica*; 14. ISBN 80-239-3966-1.

Informace o nové publikaci

Kdo se (po)stará? Dítě mezi rodinou, státem a trhem

Autoři: *Eva Mitchell, Dana Hamplová (eds.), Jana Chaloupková, Magdalena Kotýnková*
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Počet stran: 136 s.

ISBN 978-80-7330-216-0

Publikace se zabývá otázkou, jak evropské státy finančně podporují rodiny s dětmi, jak se tato podpora odráží na životní úrovni různých typů rodin a jak souhra sociálního systému a podmínek rodičům pomáhá se o své rodiny postarat. Dále se diskutuje otázka, jaký mají pohled na povinnosti státu samotní rodiče a jak do výpomoci s dětmi vstupují prarodiče. Mapovány jsou tedy jak fungování systému dávek a daní a situace na trhu práce, tak postoje rodičů a mezigenerační výpomoc. Kniha se soustředí na situaci v České republice s důrazem na srovnání s ostatními zeměmi střední a východní Evropy a dokumentuje zásadní odlišnosti sociálních systémů těchto zemí.

Informace převzaty z:

<http://www.soc.cas.cz/publikace/kdo-se-postara-dite-mezi-rodinou-statem-trhem>

Olga Sivková

Historická demografie 37, 2013

V roce 2013 vyšel péčí Etnologického ústavu AV ČR, v.v.v.i. již **37. ročník časopisu Historická demografie**. Časopis vychází od roku 2009 ve dvou číslech ročně a udržuje si tradiční strukturu. Kromě odborných statí obsahuje vždy několik dalších informací, většinou o nových publikacích vážících se k dějinám obyvatelstva, případně zpráv o zajímavých seminářích či konferencích; nepravidelně bývá řazena také bibliografie české historické demografie.

37. ročník obsahuje šest studií, po třech v každém čísle. V prvním čísle byla jako úvodní otištěna práce *Václavy Vaňkové* „Demografická a sociální struktura obyvatelstva v Berounském kraji v polovině 17. století“, standardní rozbor založený na datech Soupisu podle víry z roku 1651, který tak rozšiřuje počet oblastí, pro které byl tento seznam již zpracován. Také druhý příspěvek *Alexandry Šikulové* „Vývoj porodnosti ve farnosti Libčany v 'dlouhém' 19. století“ lze považovat pro recenzovaný časopis za obvyklý; je to třetí studie věnovaná vývoji obyvatelstva ve zmiňované farnosti (část věnovaná sňatečnosti vyšla v *Historické demografii* 34, 2010, č. 2 a úmrtnosti v *Historické demografii* 35, 2011, č. 2). Třetí studie z pera *Markéty Skořepové* „Osířelé děti ve venkovské společnosti. Směry zahraniční historiografie a inspirace pro české bádání“ je poněkud jiné povahy, neboť jde o představení tématu v české historiografii i demografii zatím velmi málo frekventovaného. Autorka v něm prokázala širokou znalost studovaného tématu a také upozornila, že fenoménu je třeba věnovat dlouhodobě mnohem větší pozornost, než jaké se mu v našem výzkumu zatím dostalo.

První číslo pak ještě obsahuje výběrovou bibliografii české historické demografie za období 2010–2011, kterou velmi pečlivě sestavila *Pavla Jirková* ve spolupráci s *Eduardem Maurem* a *Lumírem Dokoupilem*.

Druhé číslo časopisu *Historická demografie* uvádí studie *Markéty Holubové* „Kariérní dráhy členů jezuitského řádu působících v letech 1647–1773 v rezidenci na Svaté Hoře u Příbrami“, která je zajímavým příspěvkem ke studiu životních drah specifické skupiny obyvatelstva. Podrobnou studii o socioekonomické situaci obyvatelstva měst ve středních Čechách v 18. století přispěl *Vladimír Jakub Mrvík* v příspěvku „Otázka agrarity českých měst a městeček v raném novověku na příkladu Kouřimského kraje“. Posledním článkem je pak detailní popis vandrovní cesty z počátku 19. století, kterým přispěli *Josef Grulich* a *Markéta Skořepová* „Cesta z Pelhřimova do Benátek a zase zpátky. Vandr Václava Pokorného v letech 1827–1829.“ Číslo uzavírají recenze a zpráva *Alice Velkové* o činnosti pracovní skupiny historiků sociálních dějin k tematice Dům v předmoderní a moderní Evropě.

Ludmila Fialová

Pozvánka na XLIV. konferenci České demografické společnosti

Česká demografická společnost

ve spolupráci s Katedrou demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy,
Katedrou demografie Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické v Praze,
Českým statistickým úřadem a Population Europe

pořádá

XLIV. konferenci

na téma

Sčítání a my

Konference se uskuteční ve dnech

21.–22. května 2014 ve Velké geologické posluchárně Přírodovědecké fakulty UK v Praze
(Albertov 6, 128 43 Praha 2)

Více informací na stránkách <http://sites.google.com/site/cdskonference2014/>

Program konference

21. května 2014

- 8:30 Registrace
10:00 **Zahájení konference** (J. Rychtaříková), **Úvodní slovo k 50. výročí České demografické společnosti** (Z. Pavlík)

Sčítání a my: budoucnost, současnost, historie... (předsedající: Jitka Langhamrová)

- 10:30 **Jaké bude příští sčítání?**
Josef Škrabal (ČSÚ)
- 10:45 **Perspektívy sčítania obyvateľov na Slovensku**
Baris Vaňo (INFOSTAT, VDC), Branislav Bleha (PrF UK v Bratislave)
- 11:00 **Sčítanie má budúcnosť len ako vec verejná**
Pavol Škápik, Ivana Juhaščíková, Zuzana Štukovská (ŠÚ SR)
- 11:15 Diskuse
- 11:25 **Sčítanie z roku 1857 – medzistupeň medzi feudálnymi konskripciami a modernými sčítaniami**
Miriám Mikušová (Štátny archív v Bratislave, pobočka Trnava)
- 11:40 **Mimoriadne sčítanie ľudu na Slovensku v roku 1919**
Pavol Tišliar (FF UK v Bratislave)
- 11:55 **Historický atlas obyvateľstva Českých zemí**
Martin Ouředníček (PřF UK v Praze)
- 12:10 Diskuse
12:20 Přestávka

21. května 2014 (pokračování)

Sčítání a my: plodnost, úmrtnost, vzdělání (předsedající: Branislav Bleha)

- 13:05 **Diferenční plodnost generací žen 1925–1985: retrospektivní analýza**
Jitka Rychtaříková (PřF UK v Praze)
- 13:20 **Kohortní plodnost ve výsledcích SLDB 2011**
Roman Kurkin (ČSÚ, PřF UK v Praze)
- 13:35 **Plodnost žen na Slovensku vo výsledkoch SODB a prognóza jej budúceho vývoja**
Branislav Šprocha (INFOSTAT, VDC), Pavol Tišliar (FF UK v Bratislave)
- 13:50 Diskuse
- 14:00 **Úmrtnost v České republice podle rodinného stavu**
Markéta Pechholdová (FIS VŠE v Praze, INED Paris)
- 14:15 **Změny vzdělanostní struktury české populace**
Renata Klufová (EF JČU)
- 14:30 **Výsledky sčítání pro rozvoj regionálního školství**
Libor Lněnička (PedF MU v Brně)
- 14:45 Diskuse
- 14:55 Ukončení prvního dne konference, individuální přemístění do Karolina na vernisáž výstavy

Výstava Population Europe

- 16:00 **Zahájení vernisáže výstavy (v prostorách Křížové chodby Karolina)**
- 18:00 Ukončení vernisáže výstavy

22. května 2014

- 9:30 **Zahájení druhého dne konference (Pavel Čtrnáct)**

Sčítání a my: rodiny a domácnosti (předsedající: Ludmila Fialová)

- 9:35 **Plodnost žen podle ukončeného vzdělání ve světle výsledků čtyř sčítání lidu (1980, 1991, 2001, 2011)**
Kryštof Zeman (Wittgenstein Centre for Demography and Global Human Capital)
- 9:50 **Domácnosti v SLDB 2011**
Pavčina Habartová (PřF UK v Praze, ČSÚ)
- 10:05 **Vliv stárnutí populace na strukturu hospodařících domácností v ČR s výhledem do roku 2040**
Olga Sivková, Klára Hulíková Tesárková (PřF UK v Praze), Pavčina Habartová (PřF UK v Praze, ČSÚ)
- 10:20 Diskuse
- 10:30 **Rodina na Slovensku (podľa výsledkov cenzu 2011)**
Zuzana Podmanická (ŠÚ SR)
- 10:45 **Rodinná soužití s dětmi v ČR**
Ondřej Nývlt (VŠE v Praze, ČSÚ), Šárka Šustová, Pavčina Habartová (PřF UK v Praze, ČSÚ)
- 11:00 **Faktická manželství a sčítání lidu, domů a bytů**
Hana Morávková, Olga Sivková (PřF UK v Praze)
- 11:15 Diskuse
- 11:25 Přestávka

Pokračování na s. 6

Program XLIV. konference České demografické společnosti (pokračování)

22. května 2014 (pokračování)

Sčítání a my: další možnosti výzkumu (předsedající: Jitka Rychtaříková)

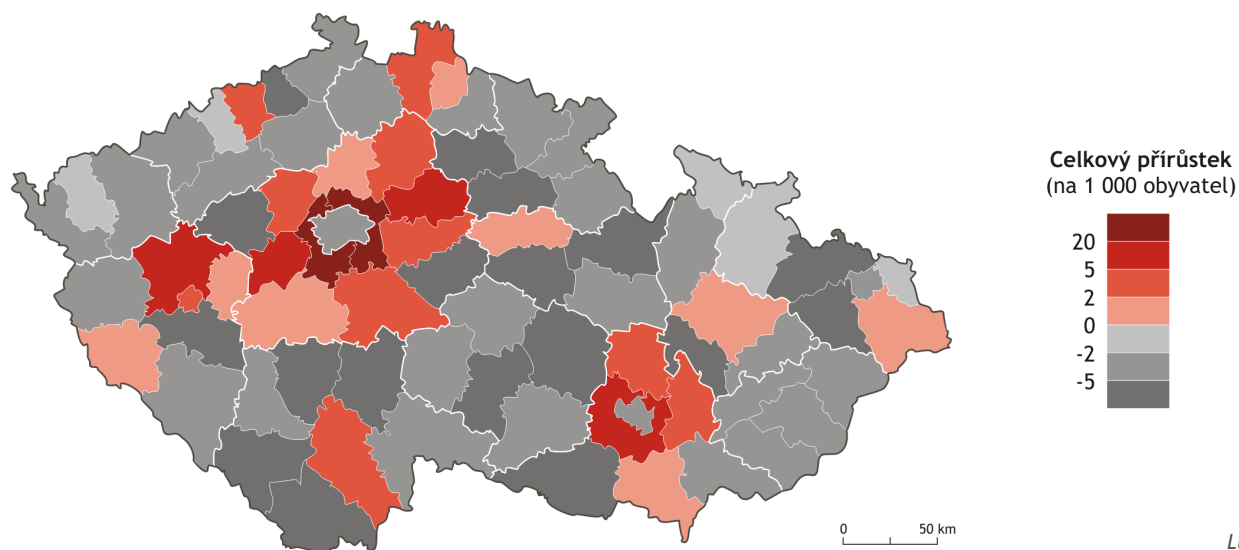
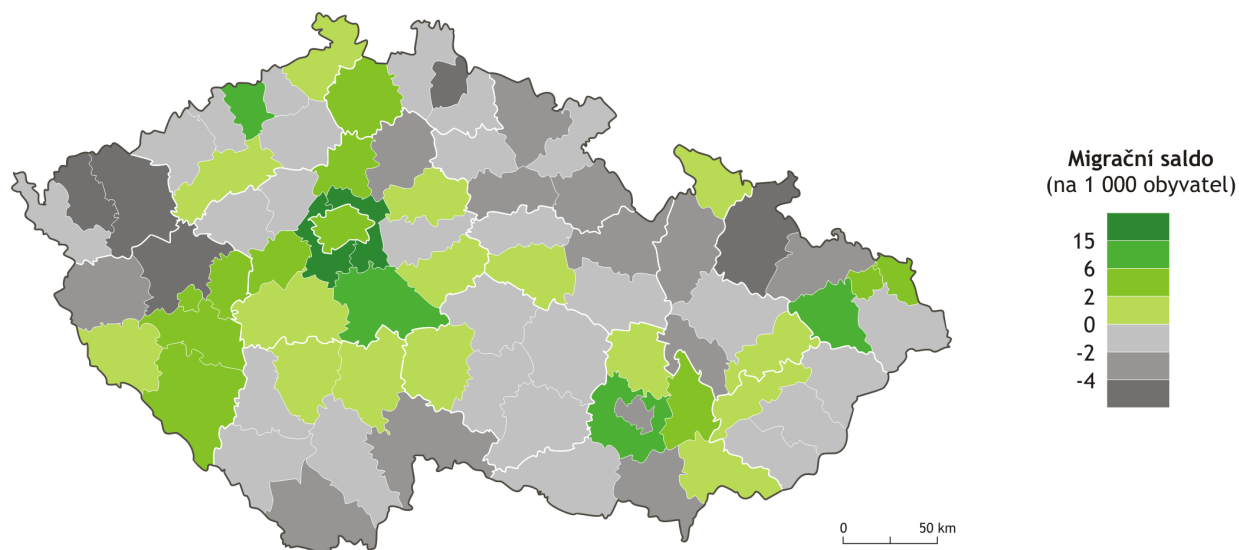
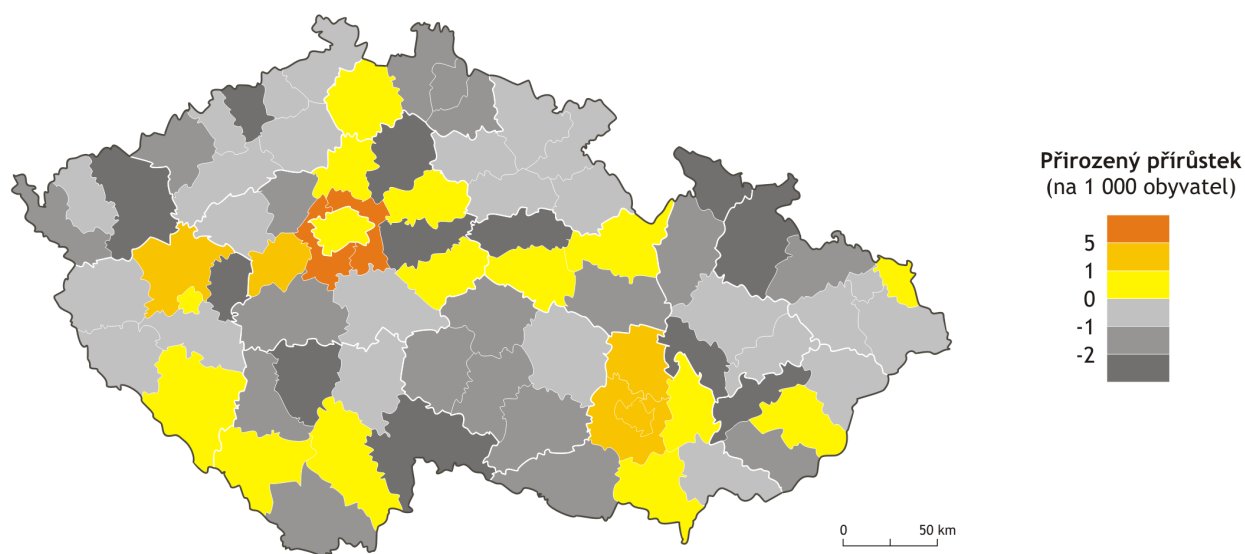
- 12:10 **Demografické stárnutí české populace mezi sčítáními 2001 a 2011: stárne venkov rychleji než města?**
Renata Klufová (EF JČU), Lucie Kozlová (ZSF JČU)
- 12:25 **Místo obvyklého pobytu v SLDB 2011**
Lenka Šigutová (ČSÚ)
- 12:40 **Výsledky SLDB 2011 v síti gridů**
Štěpán Moravec (ČSÚ), Jaroslav Kraus (PřF UK v Praze, ČSÚ)
- 12:55 Diskuse
- 13:05 **Populační vývoj v obcích dobrovolného svazku Tišnovsko v letech 2001–2011**
Lukáš Nevěděl, Hana Vítová (FRRMS, MENDELU v Brně)
- 13:20 **Prostorová analýza výjezdů Hasičského záchranného sboru v Jihomoravském kraji**
Jan Vachuda, Jan Popelinský (GÚ, MU v Brně), Ondřej Veselý (MENDELU v Brně)
- 13:35 Diskuse
- 13:45 **Ukončení konference** (Ludmila Fialová)

Posterová sekce

- Projekt Adapt2DC – Adaptace na demografické změny**
Martin Šimon, Renáta Mikešová, Markéta Poláková (Sociologický ústav AV ČR)
- Věková struktura uživatelů městské hromadné dopravy podle SLBD 2011**
Kateřina Podolská (PřF UK v Praze)
- 50 let hospodařících domácností očima SLDB**
Eliška Zykmondová (PřF UK v Praze, ČSÚ)
- Sčítání lidu ve světě**
Luděk Šídlo, Thuy An Nguyen, Anna Krejčí (PřF UK v Praze)
- Věková a vzdělanostní homogamie sezdáných a nesezdáných párů**
Iva Kohoutová (PřF UK v Praze, ČSÚ)
- Seniori a IKT technologie očami vysokoškoláků.**
Július Alcnaier (FM Prešovská univerzita), Rostislav Tomeš (Vysoká škola obchodní v Praze o.p.s.)

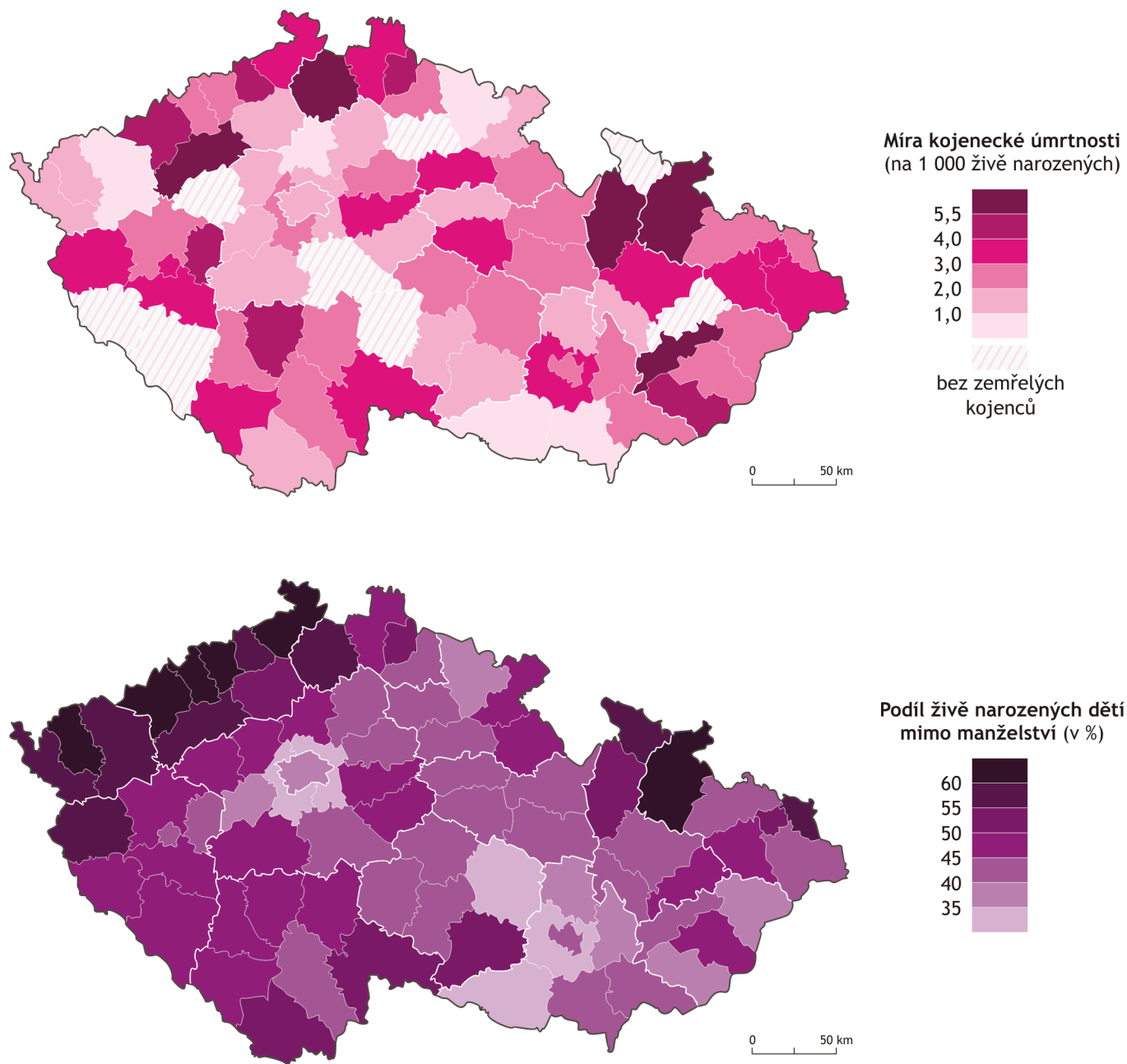
Postery budou k dispozici po celou dobu konání konference v prostorách konání konference.

Pohyb obyvatelstva v okresech České republiky v roce 2013 – vybrané ukazatele

Luděk Šídlo

Pohyb obyvatelstva v okresech České republiky v roce 2013 – vybrané ukazatele (pokračování)

Zdroj dat: Stav a pohyb obyvatelstva v ČR 4. čtvrtletí 2013;
<http://www.scitani.cz/csu/2013ediciplan.nsf/p/4001-13>

Luděk Šídlo

Máte-li zájem o zveřejnění informace o publikaci, která Vás zaujala, o semináři nebo konferenci, které připravujete, zašlete ji na adresu Společnosti. Zařadíme ji do dalšího čísla Zpravodaje, případně na internetové stránky Společnosti, jež se nalézají na adrese <http://www.natur.cuni.cz/cds>. Zpravodaj můžete dostávat e-mailem; stačí sdělit adresu sekretářce společnosti na adresu demodept@natur.cuni.cz.

Zpravodaj České demografické společnosti

Vydává Hlavní výbor České demografické společnosti, Albertov 6, 128 43 Praha 2 (demodept@natur.cuni.cz).

Redakční příprava a zabezpečení. Hlavní výbor ČDS

Odpovědná redaktorka čísla 62/2014: Ludmila Fialová; technická redakce: Luděk Šídlo

Neprodejné; vychází 3x ročně.

ISSN 1213-7480